

KOMPETENCJE MIĘDZYNARODOWEGO TRYBUNAŁU KARNEGO W KONTEKŚCIE KONFLIKTU W UKRAINIE

KATARZYNA TKACZYK-RYMANOWSKA *

DOI: 10.26399/iusnovum.v17.4.2023.32/k.tkaczyk-rymanowska

STRESZCZENIE

Prezentowany artykuł stanowi opracowanie mające odpowiedzieć na pytanie, czy w świetle przysługujących MTK kompetencji możliwe jest pociągnięcie do odpowiedzialności Federacji Rosyjskiej za zbrodnie popełnione w związku z konfliktem w Ukrainie. Odpowiedź na to pytanie nie jest jednoznaczna, zależy ona bowiem od rodzaju popełnionych przestępstw, niektóre bowiem z nich (jak np. zbrodnie agresji) należy uznać w tym wypadku za wyłączone spod jurysdykcji MTK. Artykuł wskazuje również na inne możliwe sposoby pociągnięcia Rosji do odpowiedzialności, takie jak powołanie specjalnego trybunału *ad hoc*, o którym szeroko dyskutuje się w ramach UE, m.in. w Parlamencie Europejskim. Rezultatem tych dyskusji jest rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 19 stycznia 2023 r.

Słowa kluczowe: Międzynarodowy Trybunał Karny, konflikt w Ukrainie, kompetencje MTK, możliwość ścigania Federacji Rosyjskiej za zbrodnie międzynarodowe

THE COMPETENCES OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT AND THE CONFLICT IN UKRAINE

ABSTRACT

The article is an essay to answer the question whether, in the light of the current International Criminal Court's in Hague rights, it is possible to hold Russian Federation accountable for international crimes. The answer to this question depends on the type of crimes committed, as some of them (such as the crime of aggression) should be considered as excluded from

* dr, Wyższa Szkoła Prawa i Administracji Rzeszowska Szkoła Wyższa (Polska), e-mail: drkatarzynarymanowska@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5503-0624

the jurisdiction of the ICC. The article also points to other possible ways of holding Russia accountable, such as the establishment of a special ad hoc tribunal, which is widely discussed, among others, in the European Parliament. The outcome of these discussions is a resolution of January 19, 2023.

Keywords: International Criminal Court, conflict in Ukraine, competences of ICC, the possibility of prosecuting Russian Federation

WPROWADZENIE

W dniu 17 marca 2023 r. media na całym świecie zelektryzowała wiadomość, iż Międzynarodowy Trybunał Karny w Hadze wydał nakaz aresztowania Prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina oraz prezydenckiej Komisarz do spraw dziecka Marii Lwowskiej-Bielowej. Powodem wydania nakazu stały się przymusowe deportacje ukraińskich dzieci z terenów okupowanych w głąb Rosji. Jak podał haski Trybunał w swoim oświadczeniu, posiada on uzasadnione powody by sądzić, że Prezydent Putin ponosi indywidualną odpowiedzialność karną za zbrodnię wojenną polegającą na bezprawnej deportacji dzieci oraz za bezprawne przesiedlanie ich z okupowanych obszarów Ukrainy do Rosji¹. To samo dotyczy Marii Lwowskiej-Bielowej². Zarzucane zbrodnie miały być popełniane na okupowanym terytorium Ukrainy co najmniej od początku inwazji na terytorium Ukrainy, tj. od 24 lutego 2022 r.³

Międzynarodowy Trybunał Karny (dalej MTK) jest obecnie jedynym organem sprawującym uniwersalną jurysdykcję w sprawach karnych na arenie międzynarodowej. Jednostki odpowiadają przed nim za zbrodnie międzynarodowe ujęte w art. 5 Rzymskiego Statutu MTK obejmujące swoim zakresem: zbrodnie ludobójstwa, zbrodnie przeciwko ludzkości, zbrodnie wojenne i zbrodnie agresji⁴.

Przez prawie pół wieku – niemal tak długo, jak istnieją Narody Zjednoczone – Zgromadzenie Ogólne dostrzegało potrzebę utworzenia trybunału w celu ścigania i karania osób winnych takich zbrodni jak ludobójstwo. Wiele osób sądziło, że przerażające praktyki stosowane w II Wojnie Światowej – obozy, akty okrucieństwa, eksterminacje, Holokaust – nie mogą się powtórzyć. A jednak stało się inaczej – w Kambodży, w Bośni i Hercegowinie i w Rwandzie. Nasze czasy – choćby ostatnia dekada – pokazały, że zdolność człowieka do czynienia zła nie ma granic. Ludobójstwo jest słowem aktualnym także w dzisiejszej dobie, w bieżącej, odrażającej rzeczywistości, która wymaga od nas bezprecedensowych działań⁵.

¹ M. Del Monte, N. Barlaoura, *Russia's War on Ukraine Forcibly Displaced Ukrainian Children*, EPRS | European Parliamentary Research Service, PE 747.093 – April 2023, s. 1 i n.

² <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine> (dostęp: 20.05.2023).

³ <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and> (dostęp: 16.05.2023).

⁴ Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego z 17 lipca 1998 r. (Dz.U. 2003 r., nr 78, poz. 708 ze zm.).

⁵ Kofi Annan, były Sekretarz Generalny ONZ, Fragment przemówienia z okazji 50. rocznicy powstania Międzynarodowej Rady Adwokackiej 11 czerwca 1997 r., Nowy Jork, <https://www.unic.un.org.pl/prawa-czlowieka/historia/3145> (dostęp: 20.05.2023).

Ostatecznie, po wielu latach negocjacji toczonych w ramach ONZ, 15 czerwca 1998 r. w Rzymie na Konferencji Dyplomatycznej Pełnomocników Rządów do spraw Utworzenia Międzynarodowego Trybunału Karnego, w której wzięli udział przedstawiciele 160 państw, 33 organizacji międzyrządowych oraz 236 skupionych w CICC organizacji pozarządowych, Kofi Annan, Sekretarz Generalny Narodów Zjednoczonych, powiedział:

Wieloletnie marzenie o stałym międzynarodowym trybunale karnym staje się rzeczywistością. Ukaranie winnych przez Trybunał będzie zadośćuczynieniem dla osób (...), które stały się ofiarami zbrodni, a los sprawców stanie się przestrożą dla potencjalnych przestępców. Działalność Trybunału przybliży dzień, w którym żadna władza, żadna armia nie będą mogły bezkarnie naruszać praw człowieka⁶.

Po wielu latach intensywnych wysiłków społeczności międzynarodowej 1 lipca 2002 r. powołano Międzynarodowy Trybunał Karny. Traktat ustanawiający MTK został przyjęty na Konferencji Dyplomatycznej ONZ w Rzymie 17 lipca 1998 r.

MTK, jako organ stały, niepodlegający ograniczeniom czasowym ani terytorialnym, w swoim założeniu powinien być bardziej skuteczny w osądzeniu przestępstw niż dotychczasowe trybunały powoływane *ad hoc*. Sam sposób „traktatowego” powołania Trybunału nie może już budzić zastrzeżeń⁷. Nie będą już miały miejsca sytuacje, w których niektórzy podsądni – z głównym inicjatorem wojny na Bałkanach, byłym Prezydentem Serbii Slobodanem Miloszewiczem na czele, z uwagi na utworzenie Trybunału Jugosłowiańskiego na mocy rezolucji Rady Bezpieczeństwa NZ, a nie w drodze konwencji międzynarodowej – konsekwentnie zarzucali Trybunałowi nielegalność i odmawiali prawa do orzekania w ich sprawach.

Najważniejszą siłą MTK, która powinna jednak decydować w praktyce, czy Trybunał nie będzie, jak wiele dotychczasowych inicjatyw ONZ, jedynie „przestroga na piśmie”⁸, jest powszechny i uniwersalny zasięg działania oraz szeroki wachlarz przyznanych mu kompetencji. To ich analiza, w połączeniu z oceną dopuszczalności ścigania zbrodni międzynarodowych przez Prokuratora MTK, udzieli odpowiedzi na pytanie o możliwość ścigania sprawców konkretnych czynów dokonanych w wyniku agresji na Ukrainę 24 lutego 2022 r.

KOMPETENCJE TRYBUNAŁU

Ogólny zakres kompetencji Trybunału wyraża art. 1 Statutu MTK, ujmując bardzo szeroko czyny, które podlegają ściganiu. Statut w dalszych częściach, w sposób bardziej precyzyjny, określa właściwość przedmiotową, podmiotową, prawną czy miejscową Trybunału.

⁶ Wypowiedź opublikowana na oficjalnej stronie internetowej Ośrodka Informacji Organizacji Narodów Zjednoczonych UNIC w Warszawie: www.unic.un.org.pl/prawa_czlowieka/mtk; cyt. za: J. Działak-Jankowska, *Status polityczny oraz prawny międzynarodowego korespondenta wojennego*, Warszawa 2015 (praca doktorska), s. 63.

⁷ M. Płachta, *Międzynarodowy Trybunał Karny, tom I*, Zakamycze 2004, s. 112 i n.

⁸ M. Sterio, Y. Dutton, *The War in Ukraine and the Legitimacy of the International Criminal Court*, „American University Law Review” 2023, nr 72 (779)/1, s. 728.

KOMPETENCJE *RATIONE MATERIAE*

Kompetencje *ratione materiae*, a więc właściwość rzeczowa Trybunału, wskazują na sprawy, które mogą być przez ten organ rozpatrywane. Do zakresu jurysdykcji MTK należy rozpoznawanie najcięższych zbrodni wagi międzynarodowej wymienionych w Statucie. Wbrew wcześniejszym planom Komisji Prawa Międzynarodowego⁹, przez wzgląd na szacunek dla zasady *nullum crimen sine lege*, doprecyzowano określenia czynów zabronionych podlegających jurysdykcji Trybunału, uzupełniając Statut o autonomiczne definicje poszczególnych zbrodni.

Zgodnie z treścią Statutu, MTK może rozpatrywać sprawy dotyczące zbrodni: ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości, zbrodni wojennych oraz zbrodni agresji.

Ludobójstwo jest zbrodnią, która – jak podkreślał niejednokrotnie Sekretarz Generalny ONZ – może być popełniana zarówno w czasie pokoju, jak i wojny. Posiada ona uznaną w prawie międzynarodowym definicję zawartą w Konwencji z 9.12.1948 r. w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa¹⁰. Definicja konwencyjna została inkorporowana w całości do art. 6 Statutu MTK. Ludobójstwo oznacza zatem którykolwiek z czynów, dokonanych z zamiarem zniszczenia w całości lub w części grupy narodowej, etnicznej, rasowej lub religijnej, polegający na: zabójstwie członków w/w grupy, poważnym uszkodzeniu ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego członków grupy, rozmyślnym tworzeniu dla grupy warunków życia obliczonych na spowodowanie jej całkowitego lub częściowego zniszczenia fizycznego, stosowaniu środków mających na celu wstrzymanie urodzin w obrębie grupy, przymusowym przekazywaniu dzieci członków jednej grupy do innej.

Wyraźnie też została przewidziana odpowiedzialność za bezpośrednie i publiczne podżeganie do popełnienia zbrodni ludobójstwa, usiłowanie popełnienia takiej zbrodni, zlecenie, pomaganie wraz współudział w niej (art. 25 pkt. 3 Statutu).

Pojęcie „zbrodni przeciwko ludzkości” pojawiło się po raz pierwszy na początku XX w., ale ustalenie jej definicji sprawiało wiele problemów. Dla celów Statutu MTK przyjęto, że są to czyny podjęte dla wsparcia polityki państwowej, popełniane w ramach rozległego lub systematycznego, świadomego ataku przeciwko ludności cywilnej (art. 7). Do tych karalnych czynów należą m.in. masowe zabójstwa, eksterminacje, niewolnictwo, przymusowe deportacje, tortury, prześladowania na tle rasowym, etnicznym, narodowym, politycznym lub z przyczyn uznanych przez prawo międzynarodowe za niedopuszczalne, a także inne nieludzkie czyny o podobnym charakterze.

Zaznaczyć należy, iż jednym z aktów karalnych zakwalifikowanych jako zbrodnie przeciwko ludzkości są przestępstwa na tle seksualnym (zgwałcenia, przymuszanie do uprawiania prostytucji i in.), popełniane w sposób masowy. Są to sytuacje znane z doniesień medialnych opisujących konflikt w Ukrainie, np. zbrodnie popełniane w Buczy¹¹. Taka kwalifikacja prawna czynów po raz pierwszy została zastosowana

⁹ P. Ogonowski, *Koncepcja Międzynarodowego Sądu Karnego*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 7–8, s. 46.

¹⁰ Dz.U. z 16.01.1952 r., nr 2, poz. 9.

¹¹ Na temat tzw. gwałtu ludobójczego i możliwości pociągnięcia przedstawicieli rosyjskich sił zbrojnych za tego typu zbrodnie: O. Szkodzińska, *Zasadność zarzutu gwałtu ludobójczego w kontekście trwającej wojny na Ukrainie*, WPP 2023, nr 1, s. 37 i n.

w przepisach Statutu Trybunału ds. Byłej Jugosławii¹². Wcześniej bowiem przemoc seksualna nie była uznawana za zbrodnię, ale za stały „element działań” każdej ze stron w konflikcie zbrojnym. Od 1993 r. czyny powyższe, już jako zbrodnie, podlegają ściganiu i karaniu przez organ międzynarodowy.

Zbrodnie przeciwko ludzkości stanowią jedną z najpoważniejszych kategorii czynów podlegających jurysdykcji Trybunału. Ich cechą charakterystyczną jest fakt, że podobnie jak zbrodnie ludobójstwa, mogą być one dokonywane zarówno w czasie konfliktów zbrojnych, jak i w czasie pokoju. Także i w tym wypadku Statut MTK przewiduje odpowiedzialność karną nie tylko sprawcy takiej zbrodni, ale też osoby, która namawiała, nakłaniała, zlecała popełnienie takiej zbrodni, pomagała lub podżegała do jej popełnienia, jak też usiłowała jej dokonać (art. 25 pkt. 3).

MTK został zaprzysiężony w marcu 2003 r., Prokurator – w czerwcu 2003 r. Pierwsza ze spraw wpłynęła do Trybunału już w grudniu 2003 r. Wówczas Prezydent Ugandy zwrócił się do MTK „z przedstawieniem sytuacji” dotyczącej przestępstw popełnianych przez rebeliancką grupę LRA na terenie północno-wschodniej Ugandy. Masowe zbrodnie popełniane przez LRA na ludności cywilnej (m.in. przymusowe wcielanie dzieci poniżej lat 15 do armii, zbiorowe egzekucje, gwałty, niewolnictwo seksualne, przymusowe przesiedlenia) stanowiły zbrodnie przeciwko ludzkości podlegające jurysdykcji Trybunału. W lutym 2004 r. doszło w obozie Barlony do kolejnego zamachu. Szacuje się, iż na skutek działań LRA zostało tam zamordowanych ponad 200 osób. W oświadczeniu prasowym z 23.02.2004 r.¹³ Prokurator MTK zobowiązał się wówczas do podjęcia wszelkich niezbędnych kroków w celu zagwarantowania rzetelnego wyjaśnienia sprawy i ukarania winnych. Była to więc pierwsza sprawa, która trafiła na „wokandę” Trybunału. Od tego czasu minęło 20 lat a Trybunał rozpatrzył ponad 40 spraw, do tej pory wyłącznie z Afryki¹⁴. Pierwszą pozaafrykańską jest konflikt w Ukrainie.

Trybunał posiada również jurysdykcję w odniesieniu do zbrodni wojennych, szczególnie tych popełnianych na szeroką skalę lub w ramach realizacji z góry ustalonego planu lub polityki (art. 8). Statutowa definicja zbrodni wojennych obejmuje:

W sytuacji międzynarodowego charakteru konfliktu zbrojnego:

- Poważne naruszenie czterech Konwencji Genewskich o ochronie ofiar konfliktów zbrojnych z 1949 r.¹⁵

¹² J. Nowakowska-Małusecka, *Odpowiedzialność karna jednostek za zbrodnie popełnione w byłej Jugosławii i w Rwandzie*, Katowice 2000, s. 73–76.

¹³ Pełny tekst oświadczenia Prokuratora MTK opublikowany został na oficjalnej stronie internetowej Trybunału: www.icc-cpi.int/php/index.php (dostęp: 20.05.2023).

¹⁴ Z tego powodu był szeroko krytykowany (i bojkotowany) przez państwa afrykańskie, nazywany „sądem kolonialnym” i „spiskiem mocarstw zachodnich”. M. Sterio, Y. Dutton, *The War...*, op. cit., s. 797 i n.

¹⁵ Konwencja Genewska z 12.08.1949 o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych; Dz.U. z 12.09.1956 r., nr 38, poz. 171. Konwencja Genewska z 12.08.1949 o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu; Dz.U. z 12.09.1956 r., nr 38, poz. 171. Konwencja Genewska z 12.08.1949 o traktowaniu jeńców wojennych; Dz.U. z 12.09.1956 r., nr 38, poz. 171. Konwencja Genewska z 12.08.1949 o ochronie osób cywilnych podczas wojny; Dz.U. z 12.09.1956 r., nr 38, poz. 171.

„Grave breaches” określa art. 8 pkt. 2 (a) Statutu¹⁶. Nie przytacza on konkretnych postanowień Konwencji, lecz tylko wymienia akty, które takie naruszenia stanowią. Zalicza się do nich te działania, które są wymierzone przeciwko ludziom (np. ranni, chorzy, jeńcy) lub dobrom (np. sprzęt medyczny) podlegających szczególnej ochronie, m.in. polegające na: zamierzonym zabijaniu, torturowaniu, przeprowadzaniu eksperymentów biologicznych, umyślnym sprawianiu cierpień, niszczeniu lub przywłaszczaniu cudzego mienia dokonywane na wielką skalę bez konieczności wojennej, zmuszaniu do służby w wojsku strony przeciwnej, pozbawianiu prawa do sprawiedliwego procesu, bezprawnym deportowaniu, braniu zakładników.

- Inne poważne naruszenie praw i zwyczajów prawa międzynarodowego¹⁷.

Katalog czynów zabronionych jest tu bardzo szeroki, obejmuje m.in.: atakowanie lub bombardowanie niebronionych miast lub budynków, bezprawne używanie flag, sztandarów, oznak wojskowych przeciwnika, oznak ONZ lub Czerwonego Krzyża, jeżeli te działania skutkują śmiercią osoby lub ciężkim uszkodzeniem ciała, atakowanie obiektów kultu religijnego, szpitali, placówek pomocy humanitarnej, używanie zakazanych przez prawo międzynarodowe rodzajów broni, werbowanie dzieci poniżej lat 15 do udziału w konflikcie, zgwałcenia, przymuszania do prostytucji, głodzenie ludności cywilnej lub używanie jej jako „żywych tarcz”.

W sytuacji, gdy konflikt zbrojny nie ma charakteru międzynarodowego:

- Poważne naruszenie tzw. zasady „minimum humanitaryzmu” z art. 3 wspólnego dla czterech Konwencji Genewskich¹⁸.

Wspomniana zasada dotyczy czynów zabronionych popełnianych wobec osób niebiorących bezpośredniego udziału w działaniach wojennych lub wobec tych, którzy złożyli broń albo zostali wyłączeni z walki z powodu choroby, ran czy pozbawienia wolności. Zbrodnie te polegają na dokonywaniu zamachów na życie, godność osobistą i nietykalność cielesną wskazanych wyżej osób, okrutnym traktowaniu i torturowaniu, braniu spośród nich zakładników, pozbawianiu prawa do rzetelnego i sprawiedliwego sądu.

- Inne poważne naruszenie praw i zwyczajów w obrębie ustalonych norm prawa międzynarodowego¹⁹.

Lista przestępstw określonych w art. 8 pkt. 2(e) Statutu stanowi katalog zamknięty. Statut MTK, z racji swojej szczególnej roli międzynarodowego kodeksu karnego, przez wzgląd na powoływaną już wyżej zasadę *nullum crimen sine lege*, zobligowany jest do ścisłego i niepozostawiającego miejsca na wątpliwości uregulowania, jakie to zbrodnie objęte są jurysdykcją MTK. Jest to kwestia szczególnie istotna z punktu widzenia konfliktów o charakterze niem międzynarodowym, które nadal budzą żywe dyskusje w nauce. Powszechnie przyjmuje się, że prawo strony do prowadzenia określonych działań zbrojnych w konflikcie nie międzynarodowym nie jest nieograniczone, a uciekanie się przez nią do pewnych metod walki jest wręcz wprost zakazane. Zgodnie z Statutem, zabronione są ataki na ludność cywilną, obiekty cywilne,

¹⁶ *Rome Statute of the International Criminal Court, Article-by-Article Commentary*, red. K. Ambos, BECK 2022, s. 56 i n.

¹⁷ *Ibidem*, s. 182 i n.

¹⁸ *Ibidem*, s. 881 i n.

¹⁹ *Ibidem*, s. 929 i n.

personel i obiekty związane z pomocą humanitarną, werbowanie dzieci poniżej lat 15 do udziału w konflikcie, dopuszczanie się wszelkich form przemocy seksualnej, przeprowadzanie nieusprawiedliwionych leczeniem eksperymentów medycznych lub naukowych na przeciwniku, przymusowe przesiedlenia nie wynikające z konieczności wojskowej, bezpodstawne niszczenie mienia nieprzyjaciela.

Objęcie jurysdykcją Trybunału powyższych czynów jest stanowiskiem w pełni uzasadnionym. Zdecydowaną większość zbrodni po II wojnie światowej (np. w Rwandzie) popełniono właśnie w konfliktach o charakterze wewnętrznym. Powszechne poczucie sprawiedliwości wymaga zatem, aby ochrona przed tak ciężkimi zbrodniami została oparta na takich samych zasadach, w ramach których funkcjonują standardy ochrony w sytuacji konfliktu o charakterze międzynarodowym.

MTK posiada kompetencje sądownicze także w odniesieniu do zbrodni agresji (art. 5 pkt. 1d), niemniej jurysdykcja w tym zakresie początkowo była zawieszona do czasu precyzyjnego zdefiniowania przestępstwa. Uchwalona w 1974 r. przez Zgromadzenie Ogólne NZ rezolucja²⁰ określiła agresję jako użycie siły zbrojnej przez państwo przeciw suwerenności, integralności terytorialnej lub niepodległości politycznej innego państwa lub w jakikolwiek inny sposób niezgodny z Kartą Narodów Zjednoczonych.

Definicja ta stanowiła jedną z opcji rozpatrywanych w Komisji Przygotowawczej MTK na dalszym etapie ustalania znamion agresji. Obok projektów zgłoszonych m.in. przez kraje arabskie, przedmiotem obrad Komisji była także próba syntetycznego zdefiniowania zbrodni bez określania poszczególnych, konkretnych jej przejawów²¹. Kwestię kontrowersyjną stanowiła w tej dziedzinie rola Rady Bezpieczeństwa NZ przy uznawaniu konkretnego działania za akt agresji, do czego w świetle Karty NZ organ ten posiada wyłączną kompetencję²². Propozycja rozwiązań dotyczących zbrodni agresji została przedstawiona Zgromadzeniu Państw – Stron w celu ich przyjęcia do Statutu na sesji Konferencji Rewizyjnej w Kampali w dniach 10–11 czerwca 2010 r. (rezolucje nr 5 i 6)²³. *Consensus* w tej materii stanowił znaczne osiągnięcie w dziedzinie rozwoju prawa międzynarodowego, wpływając na jakość i ewentualną sprawność orzekania przez MTK, choć spotkał się także z krytyką w literaturze²⁴. Wprowadzono wówczas do Statutu definicję zbrodni

²⁰ Rezolucja z 14.12.1974 r. w sprawie definicji agresji [Definition of Aggression, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX)], University of Minnesota, Human Rights Library, <http://hrlibrary.umn.edu/instree/GAres3314.html> (dostęp: 15.05.2023). Nie nadano jej charakteru wiążącego, wskazano przykładowo czyny uznane za akty agresji, ale pozostawiając katalog otwarty, np. atak sił zbrojnych na terytorium innego państwa, wysłanie przez państwo lub w jego imieniu band lub grup zbrojnych dokonujących zbrojnych ataków przeciwko innemu państwu.

²¹ M. Płachta, *Dalsze prace nad Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 6, s. 135.

²² Zagadnienie roli Rady Bezpieczeństwa NZ stało się przedmiotem dyskusji od czasu sesji Specjalnego Komitetu ONZ w Nowym Jorku, odbytej w dniach 04.08 – 15.08.1997 r. (raport z prac Komitetu: „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 10, s. 88–90).

²³ Resolution RC/Res.6, tekst dostępny na stronie ONZ: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XVIII-10-b&chapter=18&clang=_en (dostęp: 12.05.2023).

²⁴ A. Reisinger Coracini, *The Kampala Amendments on the Crime of Aggression Before Activation: Evaluating the Legal Framework of a Political Compromise – Part 1*, *OpinioJuris* z 29.09.2017

agresji oraz ustalono przebieg postępowania, w tym jego inicjowania, w przypadku podejrzenia popełnienia tej zbrodni²⁵.

Początkowo poprawki z Kampali ratyfikowały zaledwie 43 państwa, zatem oczywiste było, iż procedura zacznie obowiązywać – zgodnie z brzmieniem Statutu – dopiero po jej zaakceptowaniu przez państwa-strony. Stało się tak 15 grudnia 2017 r. Wówczas Zgromadzenie Ogólne Państw-Stron Statutu przyjęło rezolucję, na mocy której MTK uzyskał jurysdykcję nad zbrodnią agresji od dnia 17 lipca 2018 r.²⁶ Należy podnieść, co ma niebagatelne znaczenie dla czynionych rozważań, iż postępowanie przez MTK oparte jest na zasadzie skargowości. Trybunał nie działa z urzędu, do zainicjowania postępowania przez Trybunałem potrzebne jest „przedstawienie sytuacji” przez państwo-stronę, Radę Bezpieczeństwa ONZ lub Prokuratora MTK²⁷. Ukraina, co prawda, nie jest stroną Statutu, co nie oznacza jednak, iż Trybunał nie może wykonywać jurysdykcji w stosunku do zbrodni popełnionych na jej terytorium. Ukraina uznała jurysdykcję MTK i podjęła z nim współpracę już w sprawie zbrodni przeciwko ludzkości popełnionych na Majdanie w okresie listopad 2013 – luty 2014²⁸ a następnie wszystkich zbrodni popełnionych na terytorium Ukrainy *de lege ferenda* od lutego 2015 r.²⁹ Możliwe jest zatem obecnie ściganie wszystkich trzech typów zbrodni: przeciwko ludzkości, ludobójstwa oraz zbrodni wojennych. I tak się stało w 2014 r.³⁰, czego skutkiem jest toczące się do dziś w MTK śledztwo w sprawie zbrodni popełnionych w Ukrainie przez jakąkolwiek osobę i na dowolnej części jej terytorium. Jego wynikiem jest także wydany w marcu 2023 r. nakaz aresztowania prezydenta Federacji Rosyjskiej oraz jego komisarz³¹.

Sprawa nieco bardziej komplikuje się w przypadku zbrodni agresji. Definicja zbrodni agresji w wersji „pokampalińskiej”³² w art. 8bis ust. 1 Statutu stanowi, iż zbrodnia agresji oznacza planowanie, przygotowanie, inicjowanie lub wykonanie, przez osobę zajmującą pozycję pozwalającą na sprawowanie efektywnej kontroli nad politycznymi lub militarnymi działaniami państwa lub też nimi kierowanie,

oraz *Part II*, *OpinioJuris* z 2.10.2017. Teksty dostępne na stronie www.opiniojuris.org (dostęp: 12.05.2023).

²⁵ Swoistym *novum* w stosunku do dotychczasowego stanu prawnego jest pominięcie wymogu pierwszego strzału, według którego winną napaści jest strona, która pierwsza użyła siły. Trybunał może uwzględnić zarówno pierwszeństwo użycia siły, jak i *animus aggressionis* (łac. zamiar napaści). E. Karska, *Dorobek Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK ze szczególnym uwzględnieniem poprawki definiującej zbrodnię agresji*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2010, nr 3, s. 20.

²⁶ M.S. Wong, *Aggression and State Responsibility at the International Criminal Court*, „International and Comparative Law Quarterly” 2021, nr 70, s. 961–962.

²⁷ A. Podkówa, *Międzynarodowy...*, op. cit., s. 55.

²⁸ <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine> (dostęp: 15.05.2023).

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ <https://www.icc-cpi.int/fr/news/le-procureur-de-la-cour-penale-internationale-fatou-bensouda-ouvre-un-examen-preliminaire-en> (dostęp: 15.05.2023).

³¹ Dokładny zakres prac Trybunału w tej sprawie w okresie od 2014 do 2022 r. prezentuje H. Kuczyńska, *Odpowiedzialność...*, op. cit., s. 9 i n. Kolejny etap prac MTK na stronie: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and> (dostęp: 15.05.2023) oraz <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine> (dostęp: 15.05.2023).

³² <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/poprawki-do-rzymskiego-statutu-międzynarodowego-trybunału-karnego-18753723> (dostęp: 17.05.2023).

aktu agresji³³, który przez swój charakter, wagę lub skalę³⁴ w sposób oczywisty narusza Kartę Narodów Zjednoczonych. Niewątpliwie analizując kompetencje *ratione materiae*, pod tym względem MTK może posiadać jurysdykcję nad ściganiem zbrodni agresji dokonanej na Ukrainę³⁵. Wskazany przepis jednakże nie pozwoli na wszczęcie postępowania przez Trybunałem z uwagi na brak przesłanki jurysdykcji osobowej („osoba zajmująca pozycję pozwalającą na efektywne sprawowanie kontroli (...) nad działaniami państwa lub też nimi kierowanie”). Jurysdykcja taka może bowiem być wykonywana tylko w stosunku do obywateli państw, które ratyfikowały Statut i poprawki z Kampali i tylko wówczas, gdy takie państwo nie wyłączyło tej jurysdykcji³⁶. Rosja, która stroną statutu także nie jest, nie może zostać objęta jurysdykcją w kontekście zbrodni agresji, nawet bez względu na to, czy popełni tę konkretnie zbrodnię na terytorium państwa-strony Statutu, czy nie. Ściganie za zbrodnię agresji niemożliwe byłoby także z innego, bardziej prozaicznego powodu. Postępowanie takie jest uruchamiane i/lub toczy się w ścisłej współpracy z Radą Bezpieczeństwa ONZ. Trudno sobie wyobrazić aby Rada Bezpieczeństwa, której członkiem z prawem weta jest Federacja Rosyjska, przystała na takie rozwiązanie³⁷.

KOMPETENCJE *RATIONE PERSONAE*

Kompetencje *ratione personae*, jako właściwość podmiotowa sądu, wskazują na podmioty, które mogą występować przed Trybunałem w charakterze strony. Statut MTK w art. 1 i art. 25 pkt. 1 określa, iż jurysdykcja Trybunału ma zastosowanie wyłącznie do osób fizycznych winnych najpoważniejszych zbrodni wagi międzynarodowej. Wykluczona została w ten sposób możliwość pociągnięcia do odpowiedzialności karnej przed MTK osób prawnych czy państw np. Federacji Rosyjskiej jako takiej. Statut wyłączył ponadto spod jurysdykcji MTK osoby, które w chwili popełnienia zarzucanej im zbrodni nie ukończyły 18 lat. Należy także wyraźnie zaznaczyć, iż za zbrodnie prawa międzynarodowego wskazane w Statucie (z wyjątkiem zbrodni agresji) ścigane mogą być w równym stopniu osoby z obu stron konfliktów. W przypadku zbrodni agresji – tylko ze strony agresora i to tylko indywidualnie wskazane

³³ Art. 8bis ust. 2 definiujący akt agresji: Poprawki do Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego, sporządzonego w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r., przyjęte podczas konferencji rewizyjnej w Kampali (rezolucje nr 5 i 6) w dniach 10 i 11 czerwca 2010 r. Dz.U. z 2018 r., poz. 1753. Na temat „aktu agresji” np. J. Jurewicz, *Jurysdykcja przedmiotowa Międzynarodowego Trybunału Karnego*, Łódź 2008, s. 83–97; M. Płachta, *Międzynarodowy...*, op. cit., s. 450–508; J. Izydorczyk, P. Wiliński, *Międzynarodowy Trybunał Karny*, Zakamycze 2004, s. 58–60.

³⁴ M.S. Wong, *Aggression...*, op. cit., s. 963, 966, 982.

³⁵ Wywiad K. Nowakowskiej z B. Krzanem: *Za wojnę w Ukrainie może odpowiedzieć nie tylko Putin*. Prof. Krzan: Zbrodnie wojenna i zbrodnie przeciwko ludzkości na pewno się kwalifikują, „Gazeta Prawna” 2022, z 3 marca, wersja elektroniczna: <https://serwisy.gazetaprawna.pl/orzeczenia/artykuly/8371206,putin-mtk-wojna-w-ukrainie-jak-wyglada-proces.html> (dostęp: 20.05.2023).

³⁶ R. Heinsch, *The Crime of Aggression After Kampala: Success or Burden for the Future?*, „Goettingen Journal of International Law” 2010, nr 2, s. 721–723.

³⁷ Szczegółowo na temat takiego hipotetycznego postępowania w sprawie zbrodni agresji na Ukrainę: H. Kuczyńska, *Odpowiedzialność...*, op. cit., s. 14 i n.

w przepisie osoby, po spełnieniu szeregu wymogów formalnych. Jak tłumaczył litewski europoseł i były premier A. Kubilius, zbrodnia agresji, jako matka wszystkich zbrodni, w żadnym wypadku nie może pozostać bezkarna. Należałoby zatem rozważyć ewentualne powołanie specjalnego trybunału *ad hoc* do rozpatrzenia tylko kwestii zbrodni agresji. Stanowiłby on uzupełnienie działań dochodzeniowych MTK i Prokuratora MTK, gdyż jego działalność także obejmowałaby kwestię związaną z zarzucanym ludobójstwem, zbrodniami wojennymi i zbrodniami przeciwko ludzkości popełnianymi w Ukrainie, ale jego działalność, poprzez objęcie swoją jurysdykcją także zbrodni agresji, wypełniłaby istniejącą w tym momencie lukę³⁸.

Bardzo istotnym elementem dotyczącym właściwości Trybunału jest sformułowana *expressis verbis* w Statucie zasada indywidualnej odpowiedzialności za czyn, wyrażona w art. 25 pkt. 2. Każda osoba fizyczna, która była sprawcą bezpośrednim zbrodni, współnikiem, zleceniodawcą, podżegaczem, pomocnikiem lub osobą usiłującą dokonać określonych statutem masowych zbrodni, ponosi odpowiedzialność karną w granicach swego zawinienia. Wykluczona została możliwość złagodzenia kary lub nawet zwolnienia z odpowiedzialności karnej osób oskarżonych o popełnienie zbrodni z uwagi na ich pozycję jako głowy państwa, szefa rządu, członka parlamentu czy innego funkcjonariusza państwowego. Trybunał nie uznaje bowiem przywilejów ani immunitetów³⁹. Nie stanowią one same w sobie żadnej przeszkody do wykonywania przez Trybunał przysługującej mu jurysdykcji.

Odrębne przewidziana została odpowiedzialność zwierzchnika, który wiedział lub mógł się dowiedzieć o popełnieniu przez podwładnego aktów zbrodni, ale nie podjął kroków, aby temu zapobiec lub ukarać winnego. Przełożony ponosi także odpowiedzialność karną na zasadach określonych w Statucie, jeżeli świadomie zlekceważył informacje wskazujące na popełnienie lub zamiar popełnienia zbrodni przez podwładnego, a zbrodnie te dotyczyły zakresu działalności objętej jego rzeczywistą kontrolą. Podobnie sam fakt działania sprawcy na rozkaz rządu lub przełożonego nie zwalnia go od odpowiedzialności karnej, chyba że na sprawcy ciążył prawny obowiązek wykonania rozkazu, polecenie nie było w sposób oczywisty bezprawne lub oskarżony nie wiedział o jego bezprawności. Oczywiście bezprawności, jako „okoliczności łagodzącej”, nie uwzględnia się w przypadku zbrodni ludobójstwa i zbrodni przeciwko ludzkości uznanych przez Statut za oczywiście bezprawne.

Podstawowym warunkiem poniesienia odpowiedzialności karnej jest działanie umyślne sprawcy. Realizuje on znamiona zbrodni świadomie, tj. mając świadomość

³⁸ E. Świątochowska, *Nowa Norymberga: jak osądzić rosyjskich zbrodniarzy na czele z Putinem?*, „Gazeta Prawna” 2022, z 30 grudnia, wersja elektroniczna <https://www.gazeta-prawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8621294,wojna-w-ukrainie-zbrodnie-wojenne-sad.html>; <https://www.dw.com/pl/europos%C5%82owie-rozliczy%C4%87-putina-nie-tylko-%C5%BCo%C5%82nierz/a-64449463> (dostęp: 17.05.2023).

³⁹ Poważne wątpliwości w kontekście immunitetów przywódców państw i możliwości pociągania ich do odpowiedzialności przed MTK w kontekście m.in. sprawy Al Bashira, który pomimo wydanych przez MTK w 2009 i 2010 roku nakazów aresztowania, nie został dostarczony do Trybunału do dnia dzisiejszego: Y. Singhi, *Head of State Immunity: The ICC's Biggest Impediment*, „Indian Journal of International Law” 2021, nr 59, s. 391 i n. O konieczności współpracy państw z MTK jako warunku jego sprawnego funkcjonowania także: M. Sterio, Y. Dutton, *The War...*, op. cit., s. 805.

o wystąpieniu skutku jako normalnego następstwa podjętego działania i z zamiarem popełnienia zbrodni, tj. wywołania określonego skutku. Zasadniczo nie ogranicza odpowiedzialności działanie pod wpływem błędu – co do faktu lub prawa, z wyjątkiem sytuacji, gdy wyłączona zostaje umyślność sprawy.

Podstawy wyłączenia odpowiedzialności karnej Statut określa w art. 31⁴⁰. Ich katalog nie jest ściśle zamknięty. Przyznano Trybunałowi prawo do uwzględnienia innych podstaw wyłączenia odpowiedzialności przy rozpatrywaniu konkretnej sprawy. Wśród przesłanek wymienia się m.in. chorobę psychiczną lub upośledzenie umysłowe wyłączające zdolność do rozpoznania znaczenia czynu, działanie w obronie własnej lub innej osoby, działanie pod wpływem przymusu spowodowanego groźbą bezpośredniego pozbawienia życia lub ciężkiego uszkodzenia ciała.

Sprawiedliwe osadzenie przed Trybunałem gwarantuje uniwersalna zasada prawa karnego *ne bis in idem*. Nikt nie może być sądzony przez Trybunał za zbrodnię, w związku z którą został już przez MTK skazany lub uniewinniony. Podobnie nie można osoby pociągnąć do odpowiedzialności karnej przed inny sąd za czyny, za które została ona już osądzona przez Trybunał. Ograniczenie tej zasady jest możliwe tylko w razie nierzetelnego lub stronniczego procesu lub w sytuacji przeprowadzenia postępowania przed innym sądem w celu ochrony danej osoby przed jurysdykcją Trybunału (art. 20 Statutu)⁴¹.

KOMPETENCJE *RATIONE LOCI*

Zakres kompetencji *ratione loci* pozwala na ustalenie właściwości miejscowej Trybunału, w zależności od tego, gdzie zastały popełnione czyny ścigane przez ten organ. Statut MTK przewiduje zatem, że Trybunał jest władny wykonywać swoją jurysdykcję w stosunku do zbrodni popełnionych w:

- 1) państwie „miejsca czynu” albo rejestracji statku wodnego lub powietrznego lub państwie, którego obywatelem jest oskarżony – jeżeli to państwo jest Stroną Statutu,
- 2) państwie będącym lub niebędącym stroną Statutu pod warunkiem, że ze stosownym wnioskiem do Prokuratora wystąpi Rada Bezpieczeństwa NZ działając – jako strażnik światowego pokoju i bezpieczeństwa – na podstawie rozdziału VII Karty NZ,
- 3) państwie niebędącym stroną Statutu, które jednak w drodze deklaracji, złożonej Sekretarzowi MTK już po dniu wejścia w życie Statutu, uznało jurysdykcję MTK w odniesieniu do zbrodni, jak to miało miejsce w przypadku Ukrainy.

Zasadniczo MTK nie może sądzić przestępstw popełnionych na terytorium państw, które nie sygnowały Statutu. Niemniej takie uregulowanie jurysdykcji Trybunału znacznie osłabiłoby zasięg jego działania, zwłaszcza że ratyfikacji Statutu nadal odmawia wiele państw m.in. Izrael, Libia. Także USA, które pretendują do

⁴⁰ M. Klamburg, *Commentary Rome Statute*, Part 3, 2016, pkt. 310–317; B. Krebs, *Justification and Excuse in Article 31 (1) of the Rome Statute*, „Cambridge Journal of International and Comparative Law” 2013, nr 2, s. 382–410.

⁴¹ G. Conway, *Commentary Rome Statute*, Part 2, 2017, pkt 243–249.

miana „niosącego kaganek cywilizacji”⁴² wycofały swój podpis spod tekstu Statutu⁴³. W celu zapewnienia w świecie jednolitej, uniwersalnej jurysdykcji karnej, przyznano jednak państwu-stronie oraz Radzie Bezpieczeństwa ONZ prawo do przedstawienia Prokuratorowi MTK sytuacji wskazującej na popełnienie zbrodni podlegającej jurysdykcji Trybunału, popełnionej w państwie nie będącym stroną Statutu. Możliwe jest także działanie Prokuratora MTK z urzędu, który w trybie art. 15 Statutu może dokonać wstępnego badania sprawy i następnie wystąpić do Izby Przygotowawczej z wnioskiem o upoważnienie do wszczęcia postępowania przygotowawczego. W przypadku konfliktu w Ukrainie nie tylko władze tego państwa wystąpiły na podstawie art. 12 ust. 3 Statutu już w 2015 r. do MTK z deklaracją objęcia zbrodni popełnionych na jej terytorium „na przyszłość”, ale żądanie „zbadania sprawy” w trybie art. 14 Statutu zgłosiło do prokuratora w marcu 2022 r. czterdzieści państw-stron Statutu⁴⁴.

KOMPETENCJE RATIONE TEMPORIS

Przepis art. 1 Statutu MTK ustanowił Trybunał jako instytucję stałą, niepodlegającą ograniczeniom czasowym. Zgodnie z zasadą *lex retro non agit* jego jurysdykcja obejmuje zasadniczo zbrodnie popełnione po wejściu w życie Statutu, tj. od 1 lipca 2002 r. Wobec każdego państwa, które stanie się stroną Statutu po wskazanej dacie, Trybunał może wykonywać swoją jurysdykcję jedynie w odniesieniu do zbrodni popełnionych od dnia wejścia w życie Statutu w stosunku do tego państwa. Jeżeli państwo wcześniej złożyło deklarację o uznaniu jurysdykcji Trybunału w odniesieniu do konkretnej zbrodni, to wówczas Trybunał ma prawo wykonywać swoje kompetencje jurysdykcyjne wobec tej konkretnej zbrodni od daty określonej w deklaracji, a wobec pozostałych zbrodni – od momentu wejścia w życie Statutu w stosunku do tego państwa. Ukraina już 25 lutego 2014 r. wystąpiła do Trybunału z deklaracją objęcia jego jurysdykcją zbrodni majdańskich, z drugą zaś 8 września 2015 r., oddając pod jurysdykcję MTK wszystkie zbrodnie popełnione na terytorium Ukrainy od 20 lutego 2015 r.⁴⁵

⁴² <https://www.rp.pl/literatura/art5632541-koniec-swiata-kowbojow> (dostęp: 19.05.2023).

⁴³ W maju 2002 r. amerykański podsekretarz Generalny do spraw stosunków międzynarodowych Marc Grossman ogłosił, iż USA oficjalnie wycofują podpis złożony pod Statutem przez prezydenta Clintona. W listopadzie 2016 roku także Rosja ogłosiła – na podstawie dekretu prezydenta Rosji – że wycofuje swój podpis pod traktatem (choć oba kraje podpisały traktat w 2000 r.). Z tego powodu Prezydent Putin nie musi zostać zatrzymany w granicach Rosji w celu dostarczenia przed MTK. D. Zdrojewski, *Złe wieści dla Putina. Sojusznik Rosji chce ratyfikować Statut Rzymski*, tekst na stronie: https://wydarzenia.interia.pl/zagranica/news-zle-wiesci-dla-putina-sojusznik-rosji-chce-ratyfikowac-statu,nId,6673000#utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=firefox (dostęp: 12.05.2023).

⁴⁴ <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine> (dostęp: 20.05.2023).

⁴⁵ Declaration of the Verkhovna Rada of Ukraine: [https://www.google.pl/url?sa=i&rcrt=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=0CAIQw7AJahcKEwjY-Pbkj4H_AhUAAAAAHQAAAAAQAg&url=https%3A%2F%2Fwww.icc-cpi.int%2Fsites%2Fdefault](https://www.google.pl/url?sa=i&rcrt=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=0CAIQw7AJahcKEwjY-Pbkj4H_AhUAAAAAHQAAAAAQAg&url=https%3A%2F%2Fwww.icc-cpi.int%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2FitemsDocuments%2F997%2FdeclarationVerkhovnaRadaEng.pdf&psig=AOvVaw3fmDScZfs7IShPfpTmiu&ust=1684576687452177)

KOMPETENCJE *RATIONE IURIS*

Kompetencje *ratione iuris* określają, które przepisy prawne są właściwe do stosowania w postępowaniu przed MTK. W statutach Trybunałów karnych ds. byłej Jugosławii i Rwandy właściwość taka nie została wprost wyszczególniona⁴⁶. Statut stałego Trybunału przewiduje natomiast – podobnie jak statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości – *expressis verbis* w art. 21, z jakiego zakresu źródeł prawa ma korzystać Trybunał i jego organy. W pierwszej kolejności MTK stosuje: Statut, Elementy Definicji Zbrodni⁴⁷, Reguły Procesowe i Dowodowe⁴⁸, a także odpowiednie konwencje oraz zasady i reguły prawa międzynarodowego. Dopiero w przypadku braku zastosowania powyższych źródeł działalność Trybunału może oprzeć się na ogólnych zasadach prawa wyinterpretowanych przez MTK z praw krajowych różnych systemów prawnych świata, włącznie z prawem krajowym państw, które same wykonywałyby jurysdykcję, pod warunkiem, że nie są one sprzeczne z Statutem i standardami międzynarodowymi. Wykładnia stosowanego prawa dokonywana przez MTK musi być zgodna z podstawowymi gwarancjami praw człowieka i pozbawiona jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na wiek, rasę, język, religię, pochodzenie narodowe, etniczne, majątek lub inny status.

Niezależnie od szerokiego katalogu kompetencji przyznanych Międzynarodowemu Trybunałowi Karnemu, ściganie i sądenie zbrodniarzy jest przede wszystkim obowiązkiem państw, a wszczęcie sprawy przed Trybunałem nastąpi tylko w sytuacji niewywiązywania się przez państwo z tego obowiązku, tj. w przypadku, gdy państwo „nie zechce” lub „nie będzie w stanie” skutecznie ścigać przestępstw (np. ze względu na zapaść wymiaru sprawiedliwości). Jest to fundamentalna przesłanka komplementarności, na której opiera się cała idea Trybunału oraz koncepcja Statutu. Istotą bowiem MTK jest „wymuszanie” na państwach wykonywania swoich kompetencji oraz „kontrola” tego wykonania⁴⁹, a dopiero w drugiej kolejności – wykonywanie jurysdykcji zamiast państwa, aby najcięższe zbrodnie nie pozostawały bezkarne. Doprecyzowując pierwszeństwo dla jurysdykcji krajowych, należy zaznaczyć, iż przede wszystkim to sądy rosyjskie oraz ukraińskie albo każdego innego państwa posiadającego jurysdykcję w stosunku do popełnionych zbrodni, są zobligowane do prowadzenia postępowań. Ustalając kompetencję MTK

[%2Ffiles%2Fficdocs%2Fother%2FUkraine_Art_12-3_declaration_08092015.pdf&psig=AOvVaw-231EmxAcewXAdk2iN2vsB8&ust=1684576884692282](#) (dostęp: 12.05.2023).

⁴⁶ Szerzej na ten temat: A. Podkówka, *Międzynarodowy Trybunał Karny jako wypełnienie „luki bezkarności” w prawie międzynarodowym*, „Zeszyty Naukowe TD UJ, Nauki Społeczne” 2018, nr 2 (21), s. 49.

⁴⁷ M. Płachta, *Międzynarodowy...*, op. cit., s. 212–227.

⁴⁸ Reguły Procesowe i Dowodowe powinny być stosowane łącznie z postanowieniami Statutu przy rozpatrywaniu przez Trybunał konkretnej sprawy. Stanowią one tego rodzaju instrument prawny, któremu podporządkowano zasady wydawania orzeczeń przez MTK. W *Nocie Wyjaśniającej* dołączonej do Reguł zastrzeżono, że postanowienia Reguł nie mogą wpływać w jakikolwiek sposób na system sądownictwa krajowego Państwa-Strony Statutu. M. Płachta, *Międzynarodowy...*, op. cit., s. 227–249.

⁴⁹ M. Płachta, A. Wyrozumska, *Problem ratyfikacji Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego (uwagi polemiczne w związku z artykułem Karola Karskiego)*, „Państwo i Prawo” 2001, nr 5, s. 95–96.

do prowadzenia postępowania, zawsze należy ją wykazać na podstawie zasady komplementarności⁵⁰. Trudno oczekiwać, aby w aktualnej sytuacji politycznej państwo-agresor rzeczywiście osądziło sprawców popełnianych zbrodni. Trudno także, aby było w stanie dokonać tego państwo-ofiara, choć byłaby to sytuacja najbardziej zrozumiała⁵¹. Natomiast kompetencje państw trzecich mogą budzić pewne wątpliwości. Swoisty precedens w tej kwestii powstał w Norymberdze, gdzie taka możliwość została dopuszczona⁵². Wydaje się, iż z perspektywy polskiej, taka możliwość istnieje na bazie regulacji art. 112 k.k.⁵³

WNIOSKI

Od 2014 r. toczy się w MTK postępowanie w sprawie zbrodni dokonanych przez Rosję w Ukrainie (z wyjątkiem zbrodni agresji). Jak widać na jej przykładzie, modele ścigania zbrodni międzynarodowych nie są spójne. Jak słusznie twierdzi m.in. H. Kuczyńska, zbrodnia agresji może być ścigana, niestety, tylko w przypadku państw, które poddały się dobrowolnie tego typu jurysdykcji. Osłabia to znacznie rolę MTK na arenie międzynarodowej, gdyż ograniczenie przesłanek odpowiedzialności za zbrodnie agresji do *de facto* przywódców państw przyjmujących jurysdykcję powoduje, iż nie są oni – co rozumiałe – zainteresowani podpisywaniem na siebie tego rodzaju „cyrografu”⁵⁴. I tak jak możliwe jest pociągnięcie przywódców rosyjskich do odpowiedzialności przed MTK za pozostałe zbrodnie (należy jednakże

⁵⁰ Szczegółowo na temat zasady komplementarności m.in. J. Helios, *Legalność (nielegalność) Międzynarodowego Trybunału Karnego w Hadze – rozważania w oparciu o zasadę suwerenności państw-stron Statutu MTK*, „Zeszyty Naukowe PWSZ w Legnicy” 2007, nr 1, s. 52 i n.; K. Marshall, *Prevention and Complementarity in the International Criminal Court: A Positive Approach*, https://www.google.pl/url?sa=i&rcct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=0CAIQw7AJahcKEwjwof2C7oH_AhUAAAAAHQAAAAAQAg&url=https%3A%2F%2Fwww.corteidh.or.cr%2Ftablas%2Fr24177.pdf&psig=AOvVaw3ZSx1KAT3omvDJP2gNsvs&ust=1684601998422912 (dostęp: 20.05.2023); T. Augusto, *Having Regard to the Jurisprudence of the ICC, Consider Whether the Concept of “Complementarity” in the Rome Statute is Working*, <https://giuricivile.it/complementarity-in-the-rome-statute/> (dostęp: 20.05.2023).

⁵¹ Oczywiście w Ukrainie toczą się tysiące śledztw dotyczących popełnienia na terenie kraju zbrodni z zakresu prawa międzynarodowego, przez wojska zarówno rosyjskie, jak i białoruskie. Także w Polsce ruszyło w marcu 2022 r. śledztwo w sprawie zbrodni wojennych w Ukrainie na podstawie art. 117 k.k. Posiada ono charakter „pomocniczy” wobec postępowania prowadzonego przed MTK. <https://www.dziennikprawny.pl/pl/a/ruszylo-sledztwo-w-sprawie-zbrodni-wojennych-na-ukrainie> (dostęp: 17.05.2023). Takie podejście w kwestii śledztwa w Polsce może budzić wątpliwości gdyż to działalność MTK powinna mieć charakter komplementarny, a nie odwrotnie. Pojawia się także wątpliwość w zakresie zgodności znamion z art. 117 k.k. z definicją zbrodni w prawie międzynarodowym. Postępowania prowadzone są także w szeregach innych państw (np. na Litwie, która jako pierwsza także wystąpiła w tej sprawie do MTK, w Estonii, na Słowacji, w Niemczech) oraz w ramach UE w ramach wsparcia udzielonego przez Eurojust. <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8389013,eurojust-wspiera-wspolny-zespol-dochodzeniowy-w-sprawie-zbrodni-wojennych-na-ukrainie.html> (dostęp: 17.05.2023).

⁵² Trudno wskazać tu ochronę uniwersalną uzasadniającą istnienie tego typu kompetencji, gdyż, jak słusznie podnosi się w literaturze, brak jest traktatu, który obowiązek taki by wprowadzał.

⁵³ Kodeks karny ustawa z dnia 6.06.1997, Dz.U. z 1997 r., nr 88, poz. 553 ze zm.

⁵⁴ H. Kuczyńska, *Odpowiedzialność...*, op. cit., s. 26.

pamiętać o konieczności dostarczenia takiej osoby przed MTK, gdyż Trybunał nie proceduje pod nieobecność oskarżonego)⁵⁵, tak w przypadku zbrodni agresji w grę wchodzi albo odpowiedzialność przed sądami krajowymi (aktualnie mało prawdopodobne) bądź powołanie specjalnego quasi-trybunału przeznaczonego do osądzenia zbrodni agresji, co zaproponował litewski polityk A. Kubilius już w 2022 r.⁵⁶

Taki projekt rzeczywiście został przyjęty w Parlamencie Europejskim rezolucją z 19 stycznia 2023 r.⁵⁷ Ponownie potępiono w nim agresywną wojnę Rosji przeciwko Ukrainie, wyrażono niezachwiane poparcie dla niepodległości, suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy w granicach uznanych przez społeczność międzynarodową oraz wezwano Rosję do natychmiastowego zaprzestania wszelkich działań wojskowych na Ukrainie i do bezwarunkowego wycofania wszystkich sił zbrojnych i sprzętu wojskowego z całego uznanego międzynarodowo terytorium Ukrainy. Wyraźnie podkreślono, że rosyjska zbrodnia agresji na Ukrainie stanowi wyraźne i niekwestionowane naruszenie Karty Narodów Zjednoczonych, co w interesie światowego bezpieczeństwa i porządku międzynarodowego nie może pozostać bez odpowiedzi społeczności międzynarodowej. Z tego też powodu podkreślono pilną potrzebę, by UE i jej państwa członkowskie, w ścisłej współpracy z Ukrainą i społecznością międzynarodową, najlepiej za pośrednictwem ONZ, dążyły do utworzenia specjalnego międzynarodowego trybunału do ścigania zbrodni agresji przeciwko Ukrainie popełnionej przez przywódcę Federacji Rosyjskiej i jej sojuszników oraz do znalezienia rozsądnego prawnie, wspólnego sposobu postępowania w tej sprawie. Zauważono, że utworzenie takiego trybunału wypełniłoby dużą lukę w obecnej strukturze instytucjonalnej międzynarodowego wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych.

W rezolucji podkreślone zostało także, że specjalny trybunał międzynarodowy będzie musiał posiadać jurysdykcję do zbadania nie tylko sytuacji prezydenta Putina oraz przywódców politycznych i wojskowych Federacji Rosyjskiej, ale także prezydenta Łukaszenki oraz przywódców politycznych i wojskowych Białorusi, jako państwa umożliwiającego ataki, z terytorium których i przy wsparciu logistycznym których, Federacja Rosyjska prowadzi agresywną wojnę przeciwko Ukrainie, ponieważ mieści się to w kategorii zbrodni agresji zgodnie z art. 8bis Statutu. Podkreślono, że prace przygotowawcze UE w sprawie specjalnego trybunału powinny rozpocząć się bezzwłocznie i koncentrować się na ustaleniu warunków dla specjalnego trybunału we współpracy z Ukrainą oraz wspierać władze ukraińskie i międzynarodowe w zabezpieczeniu dowodów do wykorzystania w przyszłym specjalnym trybunale.

⁵⁵ Trybunał nie posiada własnych funkcjonariuszy policji, którzy mogliby aresztować ukrywających się sprawców poza granicami kraju. To od państw zależy, czy aresztują i sprowadza podejrzanych do Hagi, aby stanęli przed sądem. Jak pokazują lata doświadczeń funkcjonowania MTK, ze współpracą państw sygnatariuszy statutu z Trybunałem nie jest najlepiej. M. Sterio, Y. Dutton, *The War...*, op. cit., s. 818.

⁵⁶ A. Kubilius, *An International Special Tribunal for Putin's Aggression Crimes*, wypowiedź na stronie: <https://www.youtube.com/watch?v=Sz7czN0zoHA> (dostęp: 15.05.2023).

⁵⁷ *Joint Motion for a Resolution – RC-B9-0063/2023 on the Establishment of a Tribunal on the Crime of Aggression Against Ukraine, 2022/3017(RSP)*.

Należy wyrazić przekonanie, że z jednej strony powołanie specjalnego trybunału ds. zbrodni agresji byłoby bardzo wyraźnym sygnałem zarówno dla społeczeństwa rosyjskiego, jak i dla społeczności międzynarodowej, że prezydent Putin oraz rosyjskie przywództwo polityczne i wojskowe będą mogli zostać skazani za wszystkie zbrodnie, w tym zbrodnię agresji na Ukrainę. Z drugiej – należy rozważyć także zmiany w podstawach prawnych, na podstawie których funkcjonuje aktualny MTK i już patrząc realnie w przyszłość, doprowadzić do takich ich modyfikacji, aby jurysdykcja Trybunału nie mogła być w żaden sposób kwestionowana.

BIBLIOGRAFIA

- Annan Kofi, były Sekretarz Generalny ONZ, Fragment przemówienia z okazji 50. rocznicy powstania Międzynarodowej Rady Adwokackiej 11 czerwca 1997 r., Nowy Jork, <https://www.unic.un.org.pl/prawa-czlowieka/historia/3145>.
- Augusto T., *Having Regard to the Jurisprudence of the ICC, Consider Whether the Concept of "Complementarity" in the Rome Statute is Working*, <https://giuricivile.it/complementarity-in-the-rome-statute/>.
- Bielecki T., *Europostłowie: Rozliczyć Putina, nie tylko żołnierzy*, <https://www.dw.com/pl/europostlowie-rozliczy%C5%82owie-rozliczy%C4%87-putina-nie-tylko-%C5%BCo%C5%82nierzy/a-64449463>.
- Conway G., *Commentary Rome Statute*, Part 2, 2017.
- Declaration of the Verkhovna Rada of Ukraine 25.02.2014, No 790-VII, https://www.google.pl/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=0CAIQw7AJahcKEwjYPbkj4H_AhUAAAAAHQAAAAAQAg&url=https%3A%2F%2Fwww.iccpi.int%2F-sites%2Fdefault%2Ffiles%2FitemsDocuments%2F997%2FdeclarationVerkhovnaRadaEng.pdf&psig=AOvVaw3fmDScZFs7IShPfpTmiu&ust=1684576687452177.
- Del Monte M., Nefeli B., *Russia's war on Ukraine Forcibly displaced Ukrainian children*, EPRS *European Parliamentary Research Service*, PE 747.093 – April 2023.
- Działak-Jankowska J., *Status polityczny oraz prawny międzynarodowego korespondenta wojennego*, University of Warsaw, Faculty of Journalism and Political Science, Warszawa 2015.
- Heinsch R., *The Crime of Aggression After Kampala: Success or Burden for the Future?*, „Goettingen Journal of International Law” 2010, nr 2.
- Helios J., *Legalność (nielegalność) Międzynarodowego Trybunału Karnego w Hadze – rozważania w oparciu o zasadę suwerenności państwo-stron Statutu MTK*, „Zeszyty Naukowe PWSZ in Legnica” 2007, nr 1.
- Izydorzyc J., Wiliński P., *Międzynarodowy Trybunał Karny*, Zakamycze 2004.
- Jurewicz J., *Jurysdykcja przedmiotowa Międzynarodowego Trybunału Karnego*, Łódź 2008.
- Karska E., *Dorobek Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK ze szczególnym uwzględnieniem poprawki definiującej zbrodnię agresji*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2010, nr 3.
- Klamberg M., *Commentary Rome Statute*, Part 3, 2016.
- Kodeks karny z 6 czerwca 1997 r., Dz.U. z 1997 r., nr 88, poz. 553 z późn. zm.
- Koniec świata kowbojów, <https://www.rp.pl/literatura/art5632541-koniec-swiata-kowbojow>.
- Konwencja z 09.12.1948 r. w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, Dz.U. z 16.01.1952 r., nr 2, poz. 9.
- Konwencja Genewska z 12.08.1949 o ochronie osób cywilnych podczas wojny; Dz.U. z 12.09.1956 r., nr 38, poz. 171.
- Konwencja Genewska z 12.08.1949 o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych; Dz.U. z 12.09.1956 r., nr 38, poz. 171.

- Konwencja Genewska z 12.08.1949 o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu; Dz.U. z 12.09.1956 r., nr 38, poz. 171.
- Konwencja Genewska z 12.08.1949 o traktowaniu jeńców wojennych; Dz.U. z 12.09.1956 r., nr 38, poz. 171.
- Krebs B., *Justification and Excuse in Article 31 (1) of the Rome Statute*, „Cambridge Journal of International and Comparative Law” 2013, nr 2.
- Kubilus A., *An international special tribunal for Putin's aggression crimes*, <https://www.youtube.com/watch?v=Sz7czN0zoHA>.
- Kuczyńska H., *Odpowiedzialność przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym za zbrodnie prawa międzynarodowego popełnione w czasie konfliktu w Ukrainie*, „Palestra” 2022, nr 4.
- Le Procureur de la Cour pénale internationale, Fatou Bensouda, ouvre un examen préliminaire en Ukraine, <https://www.icc-cpi.int/fr/news/le-procureur-de-la-cour-penale-internationale-fatou-bensouda-ouvre-un-examen-preliminaire-en>.
- Marshall K.A., *Prevention and Complementarity in the International Criminal Court: A Positive Approach*, „Human Rights Brief” 2010, nr 17 (2).
- Nowakowska-Małusecka J., *Odpowiedzialność karna jednostek za zbrodnie popełnione w byłej Jugosławii i w Rwandzie*, Katowice 2000.
- Nowakowska K., Krzan B. (interview): Za wojnę w Ukrainie może odpowiedzieć nie tylko Putin. Prof. Krzan: Zbrodnia wojenna i zbrodnia przeciwko ludzkości na pewno się kwalifikują, „Gazeta Prawna” 2022, z 3 marca, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/orzeczenia/artykuly/8371206,putin-mtk-wojna-w-ukrainie-jak-wyglada-proces.html>.
- Ogonowski P., *Koncepcja Międzynarodowego Sądu Karnego*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 7–8.
- Osiński Ł., *Eurojust wspiera wspólny zespół dochodzeniowy w sprawie zbrodni wojennych na Ukrainie*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8389013,eurojust-wspiera-wspolny-zespol-dochodzeniowy-w-sprawie-zbrodni-wojennych-na-ukrainie.html>.
- Płachta M., *Dalsze prace nad Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 6.
- Płachta M., *Międzynarodowy Trybunał Karny*, tom I, Zakamycze 2004.
- Płachta M., Wyrozumsk A., *Problem ratyfikacji Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego (uwagi polemiczne w związku z artykułem Karola Karskiego)*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 5.
- Podkówka A., *Międzynarodowy Trybunał Karny jako wypełnienie „luki bezkarności” w prawie międzynarodowym*, „Zeszyty Naukowe TD UJ, Nauki Społeczne” 2018, nr 2 (21).
- Poprawki do Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego, sporządzonego w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r., przyjęte podczas konferencji rewizyjnej w Kampali (rezolucje nr 5 i 6) w dniach 10 i 11 czerwca 2010 r., Dz.U. z 2018 r., poz. 1753.
- Reisinger Coracini Astrid, *The Kampala Amendments on the Crime of Aggression Before Activation: Evaluating the Legal Framework of a Political Compromise – Part I*, OpinioJuris from 29.09.2017, www.opiniojuris.org.
- Reisinger Coracini Astrid, *The Kampala Amendments on the Crime of Aggression Before Activation: Evaluating the Legal Framework of a Political Compromise – Part II*, OpinioJuris from 2.10.2017, www.opiniojuris.org.
- Rezolucja z 14.12.1974 r. w sprawie definicji agresji [Definition of Aggression, United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX)], <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/GAres3314.html>.
- Resolutions No. 5 and 6 from June 10–11, 2010 in Kampala, Resolution RC/Res.6, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XVIII-10-b&chapter=18&lang=_en.
- Resolution of European Parliament (joint motion) – RC-B9-0063/2023 on the establishment of a tribunal on the crime of aggression against Ukraine, 2022/3017(RSP).

- Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego z 17 lipca 1998 r. (Dz.U. z 2003 r., nr 78, poz. 708 ze zm.).
- Singhi Y., *Head of State immunity: The ICC's biggest impediment*, „Indian Journal of International Law” 2021, nr 59.
- Report on the work of the Special Committee UN in New York on the issue of the role of the UN Security Council held on August 4 – August 15, 1997, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 10.
- Rome Statute of the International Criminal Court, Article-by-Article Commentary*, red. K. Ambos, BECK 2022.
- Situation in Ukraine, <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine>.
- Situation in Ukraine, ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>.
- Sterio M., Dutton Y., *The War in Ukraine and the Legitimacy of the International Criminal Court*, „American University Law Review” 2023, nr 72 (779)/1.
- Szkodzińska O., *Zasadność zarzutu gwałtu ludobójczego w kontekście trwającej wojny na Ukrainie*, WPP 2023, nr 1.
- Świątlińska M., *Ruszyło śledztwo w sprawie zbrodni wojennych w Ukrainie*, <https://www.dziennikprawny.pl/pl/a/ruszylo-sledztwo-w-sprawie-zbrodni-wojennych-na-ukrainie>.
- Świętochowska E., *New Nuremberg: How to Judge Russian Criminals Led by Putin?*, „Gazeta Prawna” 2022, December 30, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8621294,wojna-w-ukrainie-zbrodnie-wojenne-sad.html>.
- Trying Individuals for Genocide, War Crimes, Crimes Against Humanity, and Aggression*, www.icc-cpi.int/php/index.php.
- Wong M.S., *Aggression and State Responsibility at the International Criminal Court*, „International and Comparative Law Quarterly” 2021, nr 70.
- Zdrojewski D., *Bad News for Putin. Russia's ally wants to ratify the Rome Statute*, https://wydarzenia.interia.pl/zagranica/news-zle-wiesci-dla-putina-sojuznik-rosji-chce-ratyfikowacstatu,nId,6673000#utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=firefox.

Cytuj jako:

Tkaczyk-Rymanowska K., *Kompetencje Międzynarodowego Trybunału Karnego w kontekście konfliktu w Ukrainie*, „Ius Novum” 2023 (17) nr 4, s. 112–129. DOI: 10.26399/iusnovum.v17.4.2023.32/k.tkaczyk-rymanowska